

університеті: Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур, 36. наукових праць, спец. випуск. – Київ, 2009. – С. 63-70; 3. *Радулович М.* Українська інтелектуальна еліта (Сербська група на філологічному факультеті у Києві 1979–1981 рр.) // Українсько-сербський збірник Украс. – 2009, вип. 4. – с. 225-228; 4. Сербські фольклор і література в українських перекладах і дослідженнях. 1837 – 2004: Матеріали до бібліографії / НАН України. Нац.б-ка України ім. В.І. Вернадського; Редкол.: О.Онищенко (голова) та ін.; Уклад.: Д. Айдачич, Н. Дацькова, Т. Добко, Н. Моїсеєнко та ін. – Київ, 2005; 5. *Стеблина-Рудякова Л.* Сербістика в Київському університеті імені Тараса Шевченка // Українсько-сербський збірник Украс. – 2009, вип. 4. – с. 203-224; 6. *Ярмак В.* Слово про Вчителя // Українсько-сербський збірник Украс. – 2009, вип. 4. – с. 185-202.

Албул О.А., Лобур Н.В. (Львів, Україна)

Славістика у Львівському національному університеті імені Івана Франка (історія, сучасний стан та перспективи розвитку)

У статті висвітлені ключові віхи історії і сучасних тенденцій розвитку славістики у Львівському державному університеті імені Івана Франка.

Ключові слова: славістика, історія, перспективи розвитку.

В статье освещены ключевые вехи истории и современных тенденций развития славистики во Львовском государственном университете имени Ивана Франко.

Ключевые слова: славистика, история, перспективы развития.

The article touches upon the history, current situation and perspectives of Slavonic studies at Lviv Ivan Franko National university.

Key words: Slavonic studies, historic development, research perspectives.

Хоча історія слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка неодноразово була об'єктом дослідження, на сьогодні залишається неостаточно з'ясованою дата її заснування. Звідки почати відлік: чи з відкриття кафедри польської мови і літератури (1850 рік керував проф. Шляхтовський) чи кафедри української (за тодішньою термінологією руської) мови і літератури, якою керував Я. Головацький [2]. Принагідно зауважимо, що в цей період територія західної України була у складі Австрійської імперії і у Львівському університеті навчання проводилось латинською, німецькою та польською мовами. Інша точка зору викладена в цілій низці публікацій, присвячених історії кафедри слов'янської філології, датую

відкриття кафедри кінцем XIX століття*. Зародження славістики у Львівському університеті було зумовлене активною тенденцією до компаративістичних студій у європейському мовознавстві останньої чверті XIX століття. У 1889 році розпочала науково-освітню діяльність кафедра слов'янської філології. У цей час вона функціонувала під назвою "*Zakład porównawczy filologii języków słowiańskich, literatury i sztuki*" [1].

У літопис кафедри слов'янської філології вписані імена відомих славистів. До видатних учених, які очолювали львівську кафедру належать Антоні Каліна, Казімеж Нітш, Тадеуш Лер-Сплавінський, Вітольд Ташицький, Здіслав Штібер, Іларіон Свенціцький, Михайло Онишкевич, Костянтин Трофимович, Володимир Моторний. Кожен з них визначав основні напрями наукової діяльності кафедри і зробив вагомий внесок у розвиток європейської славістики.

Навчально-освітні кроки кафедри цього періоду в основному були зорієнтовані на теоретичне вивчення слов'янознавчих дисциплін.

Перший професор кафедри Антоні Каліна увійшов в історію славістики як видатний мовознавець. Його науковий доробок лежить в царині полоністики. Грунтовні мовознавчі праці "*Historia języka polskiego*", "*Formy gramatyczne języka polskiego do końca XVIII w.*", "*System koniugacji języka polskiego*", "*Mowa kaszubska jako narzecze języka polskiego*", присвячені історичному аналізу польської мови.

Протягом 1921-1929 років у стінах Львівського університету працював професор, дійсний член Польської АН Тадеуш Лер-Сплавінський. Йому належить значний науковий доробок у різних сферах славістики, але перш за все у галузі мовознавства "*Problem pochodzenia polskiego języka literackiego*", "*Z rozważań o pochodzeniu polskiego języka literackiego*", "*O tzw. przestawce płynnych w językach słowiańskich*" тощо. Т. Лер-Сплавінський автор концепції про діалектне розшарування праслов'янської мови періоду її розпаду, про історію походження і прабатьківщину слов'ян "*O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian*". Відомий учений був автором кількох підручників "*Zarys gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego*", "*Gramatyka języka polskiego*" (у співавторстві з Р. Кубінським), "*Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich*" (у співавторстві з В. Курашкевічем і Ф. Славським), "*Gramatyka historyczna języka czeskiego*" (у співавторстві зі З. Штібером).

* Див. Галенко Іраїда. Тадеуш Лер-Сплавінський і розвиток славістики у Львівському університеті, С.144-152., Галенко Іраїда. Історія кафедри слов'янської філології Львівського університету (20-ті роки XX ст.), С.12-21., Галенко Іраїда. Кафедра слов'янської філології Львівського університету (30-ті роки XX ст.), С.61-70., Галенко Іраїда.

Визнання професору В. Ташицькому принесли праці, присвячені історії польської мови, польській історичній діалектології, історії та стану лужицької мови. Значна заслуга мовознавця в галузі польської ономастики, яка завдяки його власним працям (*"Najdawniejsze polskie imiona osobowe"*, *"Polskie nazwy osobowe"*, *"Słowiańskie nazwy miejscowe"*) та працям його учнів досягла високого рівня.

Аналізуючи наукову спадщину професора славістики Здіслава Штібера, варто визначити, що межі його славістичних досліджень значно розширились. Увагу професора привертало питання генези словацьких говірок. Наукові дослідження вчений проводив на широкому слов'янському тлі (*"Stanowisko towy Słowaków"*). Його перу належать дослідження лужицьких говірок на фоні західнослов'янських мов, зв'язки верхньо- і нижньолужицької мов із слов'янськими мовами (*"Krótka gramatyka języka górnołużyckiego"*, 1938). З.Штібер – автор історико-порівняльного коментаря звукосполучення **dj** на матеріалі української, словацької, чеської мов. І це далеко не повний опис наукового спадку вже згаданих професорів славістики Львівського університету.

Тривалий час завідувачем кафедри слов'янської філології був Іларіон Свенціцький. Наукові інтереси Іларіона Семеновича торкалися найрізноманітніших галузей славістики. Він автор мовознавчих статей *"Опыт сравнительного словаря русских говоров"* (1899), навчального посібника *"Основи науки про мову українську"*; Свенціцькому належить *"Нарис з історії української мови XI-XVIII вв."*, *"Українсько-польський і польсько-український словник"* (1920). Фундаментальна історія колядки і щедрівки як новорічної словесності всіх європейських народів представлена у роботі *"Різдво Христове в поході віків"*.

Можна чітко простежити формування мовознавчих напрямів на славістичній кафедрі. Значний доробок з історичної граматики чеської мови належить доц. кафедри Пушкареві М. (1894-1988). Він автор ґрунтовних монографій *"Історична фонетика чеської мови"* (1965), *"Історична морфологія чеської мови. Відміна імен"* (1970), *"Історична морфологія чеської мови. Відміна дієслів"* (1972).

З 1956 по 1967 рік кафедру слов'янської філології очолював доктор філологічних наук, професор, полоніст, відомий діалектолог Михайло Йосипович Онишкевич. Його науковий доробок торкається міжслов'янських мовних зв'язків та діалектів. Михайло Онишкевич – автор двотомного словника бойківських говірок, одного з найдавніших говорів української мови.

Значний вклад у розвиток історії чеської мови зробив Костянтин Костянтинович Трофимович. У 1968 р. він успішно захистив кандидатську

дисертацію на тему *"Складні слова в чеській мові добілогорського періоду"*. Наукові зацікавлення Костянтина Костянтиновича значною мірою пов'язані з мовою, історією та культурою лужицьких сербів. У науковому доробку професора Трофимовича є понад 150 праць, пов'язаних з сорабістичною тематикою. Результати досліджень підсумовано в докторській дисертації *"Становлення та розвиток верхньолужицької літературної мови"* (1978 р.). Професори К. Трофимович та В. Моторний плідно співпрацювали на ниві дослідження історії серболужицької літератури та культури. Очолюючи кафедру слов'янської філології Костянтин Трофимович постійно дбав про розширення спеціалізацій на слов'янському відділенні. Завдяки його старанням у 1974 р. було запроваджено вивчення сербохорватської мови та літератури, а 1978 р. болгарської мови та літератури. Деякі з його планів вже здійснилися.

Кафедра слов'янської філології сьогодні - це потужний науково-педагогічний колектив, який готує спеціалістів з таких спеціальностей - "польська мова та література", "болгарська мова та література", "чеська мова та література", "словацька мова та література", "хорватська мова та література", "сербська мова та література". Набір на спеціальність "польська мова та література" здійснюється щороку. Це продиктовано географічними, етнічними та політико-економічними особливостями нашого регіону (спільний кордон, існування польської меншини, шкіл з польською мовою навчання, польського театру, тісне економічне співробітництво). На інші спеціальності набір студентів проводиться двічі на п'ять років. З минулого року здійснюється підготовка бакалаврів і магістрів з названих спеціальностей. Студенти навчаються на бюджетній та комерційній основі.

Професорсько-викладацький склад кафедри забезпечує викладання комплексу дисциплін з сучасної слов'янської мови та її історії, літератури слов'янського народу, мова якого вивчається, його культури та фольклору, а також вступу до слов'янської філософії, теорії та практики перекладу зі слов'янської мови, старослов'янської мови, верхньолужицької та білоруської літературних мов (як другої слов'янської мови).

Слов'янські мови викладаються згідно з навчальними планами на інших відділеннях філологічного факультету (українському, російському, фольклористики, театрознавства, бібліотекознавства), на факультеті міжнародних відносин, факультеті журналістики, географічному факультеті. Факультативний курс польської мови впроваджено на історичному факультеті. Це педагогічне навантаження теж виконують викладачі нашої кафедри.

Якщо говорити про сьогодення кафедри слов'янської філології як навчального підрозділу, не можна оминати ті проблеми, з якими стикаємося у своїй роботі. Маємо на увазі передусім незадовільне забезпечення підручниками зі слов'янських мов для початкового етапу вивчення мови та словниками (передусім перекладними середнього типу). Йдеться про навчальну літературу для україномовних користувачів. Жодного україномовного підручника зі слов'янських мов ні до 1991 р., ні за роки існування незалежної України. Звичайно, у бібліотеці кафедри є підручники, видані у відповідних слов'янських країнах (включно з Росією та Білоруссю), але в сучасних умовах вони неефективні з кількох причин.

По-перше, підручники, видані у слов'янських країнах, призначені для іноземців, які вивчають мову у мовному середовищі і передбачають застосування у процесі викладання методу прямого засвоєння мови через мовлення. Але, як показує досвід, поза мовним середовищем кращі результати для фахової підготовки дає системне вивчення граматики. Тому підручники названого типу варто використовувати для розвитку навичок усного мовлення.

По-друге, підручники радянської доби є ідеологічно застарілими і не відбивають сучасних реалій слов'янських країн. Крім того, вони (як, зрештою, і більшість виданих за кордоном) орієнтовані на російськомовного користувача. Сучасне покоління наших студентів не володіє достатньою мірою російською мовою, зокрема російською лінгвістичною термінологією. Не викликає сумніву, що збагнути тонкощі вимови, усвідомити граматичні та лексичні особливості мови іноземної повною мірою можна тільки у зіставленні із мовою рідною. Зрештою, нам потрібно дбати про утвердження української мови у вищих навчальних закладах України.

Невтішна також ситуація із забезпеченням перекладними словниками, без яких неможлива фахова підготовка спеціалістів-славістів. Українська лексикографія не може похвалитися вагомими здобутками і в цій царині. Тиражі словників, виданих в Україні, вже давно вичерпані, і вони не перевидаються. Словники, видані за кордоном, дуже обмежено представлені у фондах бібліотек. Наприклад, показовим є такий факт: двомовний "Українсько-чеський словник", що вийшов у Празі 1994 р., представлений у бібліотеці НАН України імені В. Стефаника у Львові тільки другим томом, який подарував бібліотеці вдячний читач.

Отже, існуючі вітчизняні та закордонні українсько-інослов'янські та інослов'янсько-українські лексикографічні джерела практично недоступні для студентів, що суттєво знижує ефективність їх самостійної роботи. З деяких слов'янських мов перекладні словники ніколи не уклалися в історії лексикографії. Наприклад, ми не маємо українсько-болгарського

словника достатнього обсягу, українсько-сербського та сербсько-українського, українсько-хорватського та хорватсько-українського, не кажучи вже про словенські та македонські словники.

Існуючі російсько-інослов'янські та інослов'янсько-російські словники у сучасних умовах з названих вище причин не можуть повноцінно використовуватися у навчальному процесі.

Ситуація особливо загострилася в останні роки, коли слов'янські мови як навчальна дисципліна з'явилися і на нефілологічних факультетах.

Викладачі кафедри слов'янської філології роблять певні кроки, щоб зарадити ситуації, що склалася. Так, у 2000 році вийшов друком підручник *"Хорватська мова для українців"* (автори Д. Пешорда та Л. Васильєва). Підручник *"Uczę się polskiego"* для учнів 5-7 класу українських шкіл (К., 1998) Л. Біленької-Свистович та М. Ярмолюка придатний для початкового етапу вивчення польської мови. Л. Біленька-Свистович розпочала роботу над підручником польської мови для вищих навчальних закладів України. Ведеться робота з укладання українсько-болгарського тематичного словника, який можна буде використовувати на практичних заняттях і у процесі самостійної підготовки для збагачення лексичного запасу студентів.

Викладачі слов'янських літератур знають, що немає жодного україномовного підручника зі слов'янських літератур. Існуючі підручники російськомовні, вони вже ідеологічно і фактично застарілі. Звичайно, ми там не знайдемо і матеріалу про українсько-інослов'янські літературні зв'язки. Академік Г. Д. Вервес був ініціатором створення підручника з зарубіжних слов'янських літератур. Були написані окремі розділи, наприклад, професор В. А. Моторний написав розділ про лужицькі літератури. Але після того, як пішов із життя головний натхненник цієї справи, подальша доля підручника нам невідома. У видавництві "Либідь", де він мав вийти друком, нам свого часу повідомили, що видання цього підручника не планується. Підсумовуючи сказане, ще раз хочемо наголосити, що проблема створення підручників зі слов'янських мов та літератур для україномовних студентів уже давно чекає свого вирішення. Вимагає уваги і відповідне лексикографічне забезпечення спеціальності "слов'янська філологія". Вважаємо, що це питання актуальне і може бути предметом обговорення як на даній конференції, так і на окремому зібранні викладачів та дослідників слов'янських мов і літератур. Зважаючи на те, що славістика вищої школи значно розширила свою географію і вийшла за межі традиційних славістичних центрів - Києва, Одеси, Львова, - можемо припустити, що проблеми з навчальною літературою знайомі не тільки нам, і, можливо, наші колеги запропонують свої шляхи їх вирішення.

Наукові зацікавлення сучасного покоління викладачів кафедри слов'янської філології Львівського національного університету, як і у минулому, є надзвичайно різноманітними. У дисертаційних дослідженнях, монографіях та статтях розглядаються актуальні питання слов'янського мовознавства (сучасний стан слов'янських мов, питання слов'янської фразеології, термінології, ономастики, лексикології та лексикографії) та літературознавства. Упродовж останніх років на кафедрі сформована наукова школа з вивчення слов'янської фразеології. Свідченням цього є успішно захищені дисертації, присвячені зіставному аналізу слов'янсько-української фразеології: Вальчук В. "Аналіз компаративних фразеологізмів польської мови з компонентом-дієсловом руху (із залученням українського матеріалу)", 1994; Кравчук А. "Польська фразеологія з ономастичним компонентом", 1999; Ястремська З. "Словацька й українська фразеологія з компонентами-назвами метрологічних і грошових одиниць", 2000. Викладачі кафедри також не полишають поза своєю увагою питань сорабістики. Як вже сказано, сорабістичні дослідження започаткував професор нашої кафедри К. К. Трофимович - невтомний популяризатор серболужицької мови та культури лужицького народу. Завдяки його зусиллям Львів перетворився на провідний центр сорабістичних досліджень в Україні. Колектив кафедри докладає усіх зусиль, щоб цей напрямок славістичних досліджень розвивався і надалі. На кафедрі виконана і успішно захищена кандидатська дисертація С. Адаменко, присвячена формуванню серболужицької ботанічної термінології; аспірантка Вус Н. працює над кандидатською дисертацією "Вираження модальних відношень у польській мові (із залученням українського та верхньолужицького матеріалу)". О. Лазор аналізує історію сорабістичних досліджень в Україні і готує кандидатську дисертацію на цю тему.

Наукові здобутки члени кафедри підсумовують на традиційних сорабістичних семінарах за участю вчених з інших міст України та закордону. У 2003 р. відбувся Х ювілейний сорабістичний семінар.

У своїй повсякденній праці колектив кафедри слов'янської філології не забуває і про вироблення певної стратегії подальшого розвитку. Свою перспективу ми вбачаємо у кількох напрямках, передусім це подальше розширення спектру слов'янських мов, які пропонуються для вивчення. Вже з лютого 2003 р. студенти мають можливість вивчати македонську мову. Далі кафедра має намір здійснити крок у напрямку модифікації існуючих спеціалізацій, а саме запровадити комбінації "слов'янські мови - романо-германські мови". Це дозволить нашим випускникам повніше зреалізувати себе на ринку праці. І, нарешті, важливим на сьогодні є поглиблення і вдосконалення фахової підготовки перекладачів зі слов'янських мов. Як відомо, наші випускники отримують кваліфікацію "перекладач", але, на наш погляд, існуюча

сітка годин, відведених для курсу теорії та практики перекладу, не дозволяє готувати справді кваліфікованих фахівців цієї справи. З метою вдосконалення підготовки спеціалістів-перекладачів зі слов'янських мов, ми збільшили кількість годин на вивчення курсу теорії та практики перекладу (на сьогодні це 54 год., з них - 36 лекційних і 18 практичних – для III курсу). Для бакалаврів підготовлено спецкурси "Практика перекладу суспільно-економічних текстів", "Практика перекладу юридичних текстів", "Практика перекладу художніх текстів". Нагадаємо, що викладачі кафедри слов'янської філології мають досвід практичної роботи з суспільно-політичними та художніми текстами. Високо оцінені переклади доцента А. Л. Татаренко сербською мовою і з сербської мови, М.Б. Василичин з сербської мови, Х.М. Стельмах з сербської і з польської мови, доцента Л.П. Васильової хорватською мовою.

Підсумовуючи короткий огляд історичного розвитку та аналізуючи сучасний стан, проблеми і труднощі, які виникають сьогодні, все ж можна з упевненістю сказати, що славістика у Львівському університеті має давні традиції, значні науково-освітні здобутки та реальні перспективи функціонування й розвитку в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Галенко І.* Науково-методична робота кафедри слов'янської філології Львівського університету (1889-1918). - Л., 1984. - С. 39-46; 2. *Онишкевич М.Й.* Кафедра слов'янської філології Львівського університету (1939-1962 рр.) // Питання слов'янського мовознавства. - №9. – 1963. - С.111-123.

Булаховська Ю.Л. (Київ, Україна)

Декілька думок про славістику

У статті представлений ретроспективний огляд основних етапів розвитку української славістики, а також її здобутків, зокрема у сфері вищої освіти, в контексті окремих культурних процесів і тенденцій.

Ключові слова: українська славістика, історія славістики.

В статье представлено ретроспективное обозрение основных этапов развития украинской славистики, а также ее достижений, в том числе в сфере высшего образования, в контексте отдельных культурных процессов и тенденций.

Ключевые слова: украинская славистика, история славистики.

The article focuses on retrospective review on the main stages of development of the Ukrainian Slavic studies and its achievements in higher education and some cultural processes and trends.

Key words: Ukrainian Slavic studies, Slavic studies history